

Research Paper

An Analysis of the Capacities of the Jurisprudential Principle of Ta'lif al-Qulub for Enhancing Cultural Diplomacy with Emphasis on Verse 60 of Surah al-Tawbah*

Mahdi Shoushtari

Faculty Member of Shahid Mahallati College, Qom, Iran (Correspondence Author)
mahdishoshtari@chmail.ir

10.22034/CDRJ.2025.505383.1039

0000-0002-9372-5355

Gholamreza khoshneyat

Faculty Member of Shahid Mahallati College, Qom, Iran
r_khoshneyat@yahoo.com

0000-0003-1019-5019

ABSTRACT

The jurisprudential principle of Ta'lif al-Qulub-which refers to winning hearts and affirming faith through allocating a share of zakat-plays a significant role in fostering social and cultural bonds. Rooted in verse 60 of Surah al-Tawbah and various narrations, this principle was employed by the Prophet of Islam and the infallible Imams to promote cooperation and reinforce Islamic unity. A historical review reveals that Ta'lif al-Qulub has served as a vital tool in spreading Islamic culture and strengthening socio-cultural ties between Muslims and non-Muslims. It holds great potential as an effective instrument in Islamic cultural diplomacy and foreign policy. By promoting collaboration and support from other nations and peoples through constructive engagement, this principle can contribute to stronger diplomatic relationships. Nevertheless, its implementation faces jurisprudential and legal challenges, including diverse interpretations and potential contradictions. To enhance the practical application of this principle, recommendations such as drafting specific laws and regulations, establishing specialized institutions, and promoting international cooperation are proposed. The findings of this study indicate that the jurisprudential principle of Ta'lif al-Qulub has multifaceted capacities. It can be used as an effective means to strengthen international relations and positive inter-community interactions, promote shared human values, reinforce national and religious identity, and foster peace and peaceful coexistence. Utilizing this principle may help reduce cultural and social tensions and increase constructive engagement.

Received: 08/02/2025
Accepted: 02/06/2025

Keywords:

Jurisprudential Principle, Ta'lif al-Qulub, Cultural Diplomacy, Applied Jurisprudence (Fiqh-e Madaaf).

*. The contents of the Journal reflect the thoughts and views of the authors, and the Journal is not responsible for this.

تحلیل ظرفیت‌های قاعده فقهی تألیف قلوب در ارتقای دیپلماسی فرهنگی با تأکید بر آیه ۶۰ سوره توبه*

10.22034/CDRJ.2025.505383.1039

مهدی شوشتری

دانشیار دانشکده شهید محلاتی قم، قم، ایران (نویسنده مسئول)

mahdishoshitari@chmail.ir

0000-0002-9372-5355

غلامرضا خوش‌نیت

استادیار دانشکده شهید محلاتی قم، قم، ایران

r_khoshneyat@yahoo.com

0000-0003-1019-5019

چکیده

قاعده فقهی تألیف قلوب به معنای جلب همکاری و تثبیت ایمان افراد از طریق اعطای سهمی از زکات است و نقش مهمی در ایجاد پیوندهای اجتماعی و فرهنگی دارد. این قاعده بر اساس آیه ۶۰ سوره توبه و روایت‌های مختلف بنیان‌گذاری شده و توسط پیامبر اسلام و امامان معصوم برای جلب همکاری و تقویت وحدت اسلامی استفاده می‌شده است. این قاعده که از ابزارهای مهم ترویج فرهنگ اسلامی و تقویت پیوندهای اجتماعی و فرهنگی بین مسلمانان و غیرمسلمانان بوده است، می‌تواند همچون ابزاری مؤثر در دیپلماسی فرهنگی و سیاست‌های خارجی اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. این قاعده با جلب همکاری و حمایت دیگر کشورها و ملت‌ها از طریق تعاملات مثبت به ایجاد پیوندهای دیپلماتیک قوی‌تر کمک می‌کند؛ با این حال، اجرای این قاعده با چالش‌های فقهی و حقوقی مواجه است و تفسیرهای مختلف و تضادهای احتمالی می‌تواند اجرای آن را دشوار کند. برای تقویت اجرای قاعده، پیشنهادهای عملی مانند تدوین قوانین و مقررات، ایجاد نهادهای تخصصی و همکاری‌های بین‌المللی مطرح شده است و این قاعده می‌تواند به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثر برای تقویت روابط بین‌المللی و تعاملات مثبت بین جوامع مختلف، ترویج ارزش‌های مشترک انسانی، تقویت هویت ملی و دینی، و ایجاد صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز مورد استفاده قرار گیرد. همچنین با استفاده از این قاعده می‌توان به کاهش اختلاف‌های فرهنگی و اجتماعی و افزایش تعاملات مثبت پرداخت.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۲

واژگان کلیدی:

قاعده فقهی، تألیف قلوب، دیپلماسی فرهنگی.

* مطالب مندرج در فصلنامه مبین اندیشه‌ها و دیدگاه‌های نویسندگان است و از این بابت مسئولیتی متوجه فصلنامه نیست.

مقدمه

قاعده تألیف قلوب بر پایه استناد به قرآن و سنت پیامبر اسلام بنیان‌گذاری شده است. پیامبر اکرم (ص) با استفاده از این قاعده، بسیاری از سران قبایل و افراد بانفوذ را جلب و به اسلام نزدیک کرد که نمونه‌هایی از آن در جنگ حنین و دیگر رویدادهای تاریخی آمده است (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۱/۵۴۰؛ علامه حلی، ۱۴۱۲ق: ۸/۳۴۳-۳۴۰).

قاعده فقهی تألیف قلوب یکی از مهم‌ترین قواعدی است که در فقه اسلامی به آن اشاره شده است و نقش بسیاری در جلب و تثبیت ایمان افراد دارد. این قاعده با توجه به آیاتی از قرآن کریم و روایت‌های مختلف، به‌ویژه در سوره توبه آیه ۶۰ (إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ؛ صدقات فقط ویژه نیازمندان و تهیدستان و کارگزاران و آنان که باید [به‌خاطر تمایل به اسلام] قلوبشان را به دست آورد، و برای بردگان و بدهکاران و در راه خدا و در راه‌ماندگان است؛ فریضه‌ای از سوی خداست و خدا دانا و حکیم است.) مطرح شده است و بر اساس آن، گروهی از مردم، اعم از مسلمانان و غیرمسلمانان، به‌منظور جلب همکاری و تقویت پیوندهای اجتماعی و دینی، سهمی از صدقات دریافت می‌کنند (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۲/۱۷۵).

یکی از مهم‌ترین ابعاد قاعده تألیف قلوب، تأثیر آن بر دیپلماسی فرهنگی است. دیپلماسی فرهنگی به معنای استفاده از ابزارهای فرهنگی و هنری برای ایجاد و تقویت روابط بین‌المللی و تعاملات مثبت بین جوامع مختلف است. در این زمینه، تألیف قلوب می‌تواند همچون ابزاری مؤثر برای ارتقای دیپلماسی فرهنگی مورد استفاده قرار گیرد. از منظر تاریخی، این قاعده تأثیر بسزایی در تقویت و گسترش اسلام در جامعه عربی داشته است. پیامبر اسلام با تألیف قلوب افراد مختلف، از جمله ابوسفیان بن حرب و صفوان بن امیه، توانست پیوندهای اجتماعی و فرهنگی را تقویت کند و اسلام را میان قبایل مختلف گسترش دهد (علامه حلی، ۱۴۱۲ق: ۱۲/۱۷۵).

۳۴۳/۸-۳۴۴). تألیف قلوب نه تنها در جلب افراد به اسلام مؤثر بود، بلکه در تثبیت ایمان افراد نیز نقش بسزایی داشت. امامان معصوم نیز پس از پیامبر اسلام، با استفاده از این قاعده، تلاش کردند ایمان تازه‌مسلمانان را تقویت کنند و آنان را در مسیر درست هدایت کنند (محقق سبزواری، ۱۳۴۷ ق: ۴۵۴/۲).

این مقاله ضمن انجام پژوهش کتابخانه‌ای از منابع دست‌اول فقه امامیه به بررسی دقیق‌تر ظرفیت‌های قاعده تألیف قلوب و تأثیر آن بر دیپلماسی فرهنگی می‌پردازد و نشان می‌دهد که چگونه می‌توان از این قاعده برای ارتقای روابط بین‌المللی و تعاملات مثبت بین جوامع استفاده کرد. با استناد به منابع معتبر و تحلیل‌های علمی، این مقاله به دنبال ارائه راهکارهایی برای استفاده بهینه از قاعده تألیف قلوب در دیپلماسی فرهنگی است.

۱. مفهوم‌شناسی دیپلماسی فرهنگی و جایگاه قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم

دیپلماسی فرهنگی به فرایندی اشاره دارد که در آن دولت‌ها از ظرفیت‌ها، توانمندی‌ها و ویژگی‌های فرهنگی خود استفاده می‌کنند تا بر افکار عمومی و رفتار سایر کشورها تأثیر بگذارند. این مفهوم به‌عنوان ابزاری نرم و مؤثر، از طریق به نمایش گذاشتن نمادهای فرهنگی، جذابیتی در افکار عمومی مردم کشورهای دیگر ایجاد می‌کند که به نفوذ و اثرگذاری بر سیاست‌ها و روابط بین‌المللی می‌انجامد (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۹).

مطابق تعریف میلتون کامینگز، دیپلماسی فرهنگی شامل تبادل ایده‌ها، اطلاعات، هنر، سنت‌ها و اعتقادات با هدف تقویت تفاهم و همکاری متقابل میان ملت‌هاست (Cummins, 2003: 3). این فرایند با تکیه بر قدرت نرم روابط کشورها را بهبود می‌بخشد. دیپلماسی فرهنگی می‌تواند به کمک نهادهای مدنی و بازیگران غیردولتی حوزه تأثیرگذاری خود را گسترش داده و از ظرفیت‌های جهانی برای تعاملات مثبت بهره‌برداری کند (Papaioannou & Siourounis, 2006: 943).

دیپلماسی فرهنگی، به‌ویژه در چهارچوب سیاست خارجی، می‌تواند با استفاده از عناصر فرهنگی موجب تقویت روابط میان کشورها و ارتقای سطح همکاری‌ها شود. این ابزار به دلیل

عاری بودن از لحن خصمانه و آمرانه جذابیت بیشتری دارد و در اثرگذاری بر ضمیر ناخودآگاه جوامع مقصد نقش مؤثری ایفا می‌کند (خانی، ۱۳۸۴: ۱۴۸-۱۳۵).

دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر تبیین و ترویج مؤلفه‌ها و ارزش‌های فرهنگی اسلامی - ایرانی تلاش دارد تصویر واقعی و مثبت از کشور را به دیگر ملت‌ها ارائه دهد. این دیپلماسی با بهره‌گیری از ابزارهای فرهنگی و تمدنی به منظور ارتقای فهم متقابل و دستیابی به توافقی‌های فرهنگی میان ملت‌ها عمل می‌کند (ازدردی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۸). همچنین با استفاده از روش‌های خلاقانه و انعطاف‌پذیر، دیپلماسی فرهنگی ایران می‌تواند جایگاه خود را در نظام بین‌المللی تقویت کرده و به توسعه منافع ملی کمک کند (کشاوری، ۱۳۹۹: ۷۷).

قاعده فقهی مؤلفه قلبی به گروهی از افراد اشاره دارد که برای جلب همکاری و تثبیت ایمان آن‌ها سهمی از زکات دریافت می‌کنند. واژه مؤلفه از ریشه «ألف» به معنای انس و الفت می‌آید (ابن منظور، ۱۴۱۴ ق: ۹/۱۳۶) و در فقه به معنای جلب محبت و همکاری افراد است. این واژه در قرآن کریم و روایات به معنای جلب همکاری و تثبیت ایمان به کار رفته است (علامه حلی، ۱۴۱۹ ق: ۲/۳۸۸-۳۸۷). قاعده فقهی مؤلفه قلبی به معنای تألیف قلوب و جلب همکاری و تثبیت ایمان افراد است که با اعطای سهمی از زکات به آن‌ها صورت می‌گیرد. همچنین به افرادی اشاره دارد که خدا را واحد می‌دانند و از عبادت غیر خدا روی گردانده‌اند، ولی هنوز درک کاملی از رسالت پیامبر ندارند. این افراد از زکات برای آموزش و تألیف قلب‌ها بهره می‌برند تا ایمانشان تقویت شود و با اسلام بیشتر آشنا شوند (مغنیه، ۱۴۲۱-الف، ق، ۷۸/۲). البته برخی دیگر معتقدند این قاعده به کفار اختصاص دارد (قمی روحانی، ۱۴۱۲ ق: ۲۴۰/۷). همچنین دیدگاه‌هایی معتقدند این قاعده به مسلمانان ضعیف‌الایمان و منافقان اختصاص دارد (قمی روحانی، ۱۴۱۸ ق: ۷/۲۴۱). بسیاری از فقها نیز معتقدند مفهوم «المؤلفه قلبی» به افراد مختلفی از جمله کافران و مسلمانان ضعیف‌الایمان تعلق می‌گیرد (سبحانی،

۱۴۲۴ق، ۲/۱۱۵). هدف اصلی این قاعده تقویت ایمان، ایجاد پیوندهای اجتماعی و دینی و تشویق به همکاری در جهاد و دفاع از اسلام است. این قاعده در فقه اسلامی یکی از راه‌های ایجاد تفاهم و همکاری بین افراد و گروه‌های مختلف جامعه محسوب می‌شود.

۱-۱. تألیف قلوب در آیات

در قرآن کریم و در آیات متعددی به تألیف قلوب اشاره شده است. خداوند متعال در سوره انفال آیات ۶۲ و ۶۳ می‌فرماید: «هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِبَصْرِهِ وَ بِالْمُؤْمِنِينَ وَ آفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَ لَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ أَنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ؛ ... او بود که تو را با یاری خود و مؤمنان نیرومند ساخت و میان دل‌های آنان الفت انداخت که اگر آنچه در روی زمین است همه را خرج می‌کردی نمی‌توانستی میان دل‌های آنان الفت برقرار کنی، ولی خدا بود که میان آنان الفت انداخت؛ چراکه او توانای حکیم است». خداوند متعال در این آیه به تألیف قلوب بین مؤمنان اشاره دارد که از جانب خودش صورت گرفته است، همچنین در آیه ۱۰۳ سوره آل عمران می‌فرماید: «وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَاصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا...؛ و نعمت خدا را بر خود یاد کنید: آن‌گاه که دشمنان [یکدیگر] بودید؛ پس میان دل‌های شما الفت انداخت تا به لطف او برادران هم شدید». خداوند در این آیه نیز به نعمت برادری اشاره کرده است که از راه تألیف قلوب به دست می‌آید.

در سوره توبه، آیه ۶۰ «مؤلفة قلوبهم» به کسانی اطلاق شده است که مستحق دریافت زکات‌اند: «أَنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَ الْمَسَاكِينِ وَ الْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَ الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَ فِي الرِّقَابِ وَ الْغَارِمِينَ وَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ ابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَ اللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ؛ صدقات تنها به فقیران و بینوایان و متصدیان گردآوری و پخش آن و کسانی که دلشان به دست آورده می‌شود و در راه آزادی بردگان و وام‌داران و در راه خدا و به درراه‌مانده، اختصاص دارد. [این] فریضه‌ای از جانب خداست و خدا دانای حکیم است».

۲-۱. تألیف قلوب در روایات

مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرٍ وَعَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ رَجُلٍ جَمِيعاً عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (عليه السلام) قَالَ: الْمُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُمْ قَوْمٌ وَحَدُوا اللَّهَ وَخَلَعُوا عِبَادَةَ مَنْ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ لَمْ تَدْخُلِ الْمَعْرِفَةَ قُلُوبُهُمْ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) يَتَأَلَّفُهُمْ وَيَعْرِفُهُمْ لَكَيْمًا يَعْرِفُوا وَيَعْلَمُهُمْ» (كليني، ۱۴۰۷ق: ۲/ ۴۱۰). «المؤلفة قلوبهم» در این مورد به کفار اشاره ندارد، بلکه به مسلمانان ضعیف‌العقیده‌ای بازمی‌گردد که هنوز در ایمان خود به‌طور کامل تثبیت نشده بودند. پیامبر اکرم(ص) با حکمت و سیاست، از طریق حمایت‌های مالی و توجه ویژه به این افراد، تلاش می‌کرد دل‌های آنان را به اسلام نزدیک‌تر و ایمانشان را تقویت کند.

عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عَمِيرٍ عَنْ عُمَرَ بْنِ أَدِينَةَ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، قَالَ سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ - عَزَّ وَجَلَّ - وَ الْمُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُمْ، قَالَ: «هُمْ قَوْمٌ وَحَدُوا اللَّهَ - عَزَّ وَجَلَّ - وَ خَلَعُوا عِبَادَةَ مَنْ يُعْبَدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ شَهِدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَ هُمْ فِي ذَلِكَ شَكَّاكَ فِي بَعْضِ مَا جَاءَ بِهِ مُحَمَّدٌ فَأَمَرَ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - نَبِيَّهُ أَنْ يَتَأَلَّفَهُمْ بِالْمَالِ وَ أَلْعَاءِ لِكَيْ يَحْسِنَ إِسْلَامَهُمْ وَ يَثْبُتُوا عَلَى دِينِهِمُ الَّذِي دَخَلُوا فِيهِ وَ أَقْرَأُ بِهِ» (كليني، ۱۴۰۷ق: ۲/ ۴۱۱) عِدَّةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانَ عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرٍ عَنْ رَجُلٍ قَالَ قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: مَا كَانَتْ الْمُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُمْ قَطُّ أَكْثَرَ مِنْهُمْ الْيَوْمَ وَ هُمْ قَوْمٌ وَحَدُوا اللَّهَ وَ خَرَجُوا مِنَ الشَّرْكِ وَ لَمْ تَدْخُلِ مَعْرِفَةَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ قُلُوبُهُمْ وَ مَا جَاءَ بِهِ فَتَأَلَّفَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ وَ تَأَلَّفَهُمُ الْمُؤْمِنُونَ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ لَكَيْمًا يَعْرِفُوا» (كليني، ۱۴۰۷ق: ۲/ ۴۱۲). این نکته بسیار جالب و تأمل‌برانگیز است که تألیف قلوب در اسلام، حتی شامل افراد ضعیف‌العقیده نیز می‌شود. این تأکید بر رحمت و سیاست رسول اکرم(ص) در جلب نظر افرادی است که ممکن است همچنان در برخی باورها دچار تردید باشند. چنین رویکردی باعث می‌شد تا این افراد به مرور زمان با تعالیم اسلام بیشتر آشنا شوند و ارتباط عمیق‌تر و پایدارتری با این دین پیدا کنند.

عَلَى عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى عَنْ يُونُسَ عَنْ رَجُلٍ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ قَالَ: الْمُؤَلَّفَةُ قُلُوبُهُمْ لَمْ يَكُونُوا قَطُّ أَكْثَرَ مِنْهُمْ أَلْيَوْمَ» (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۴۱۱/۲). سخن امام باقر(ع) مبنی بر بیشتر بودن تعداد این افراد در زمان ایشان نسبت به گذشته، بر این حقیقت دلالت دارد که این سیاست حکیمانه در جلب نظر و تقویت ایمان مردم، جزو اصول پایدار در مدیریت جامعه اسلامی بوده است.

عَلَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ غَالِبٍ، قَالَ قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: يَا إِسْحَاقُ، كَمْ تَرَى أَهْلَ هَذِهِ الْآيَةِ: (فَإِنْ أَعْطُوا مِنْهَا رِضْوَانًا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ)؟ قَالَ: ثُمَّ قَالَ: هُمْ أَكْثَرُ مِنْ ثُلُثِي النَّاسِ» (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۴۱۲/۲). این نکته بسیار مهم و قابل توجه است که آیه ۵۸ سوره توبه با تفسیری که از امام صادق(ع) نقل شده، به گستره وسیع مستحقان صدقات اشاره می‌کند. این آیه، منافقان را یکی از گروه‌هایی معرفی می‌کند که شامل این حکم می‌شوند. همچنین، مفهوم نفاق در قرآن به معنایی گسترده‌تر تعبیر شده است که نه تنها نفاق سیاسی و عقیدتی را شامل می‌شود، بلکه حتی افرادی با ایمان ضعیف نیز در این دسته قرار می‌گیرند.

پیامبر(ص) می‌فرماید: «خِيَارُكُمْ أَحْسَنُكُمْ أَخْلَاقًا الَّذِينَ يَأْلِفُونَ وَيُؤْلَفُونَ؛ بَهْتَرِينَ شِمَا از لِحَاطِ اخْتِلَافِي كِسَانِي أَنْدَ كِهَ اَنْسَ وَ الْفَتَّ اِيْجَادَ مِي كَنْدَ وَ بَا دِيْگَرَانِ الْفَتَّ مِي گِيْرَنْدَ» (نوری، ۱۴۰۸ق: ۴۵۱/۸). حضرت علی(ع) نیز می‌فرماید: «طُوبَى لِمَنْ يَأْلَفُ النَّاسَ وَ يَأْلَفُونَهُ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ؛ خَوْشَ بَهَ حَالِ كَسِي كِهَ بَا مَرْدَمِ اَنْسَ وَ الْفَتَّ مِي گِيْرَدَ وَ مَرْدَمَ هَمَ بَرِ اطَاعَتِ از خَدَاوَنْدَ بَا او الْفَتَّ مِي گِيْرَنْدَ» (مجلسی، ۱۴۰۳ق: ۵۶/۷۸).

یکی از مثال‌های برجسته تاریخی از کاربرد این قاعده، جنگ حنین است. در این جنگ، پیامبر اسلام با استفاده از قاعده مؤلفه قلوبهم، سران قبایل و افراد بانفوذی چون ابوسفیان بن حرب و عیینه بن حصین را جلب کرد تا به ارتش مسلمانان بپیوندند. مصداق این حکم قرآنی را در جریان تقسیم غنایم حنین پس از فتح مکه، می‌توان مشاهده کرد. پس از فتح مکه،

پیامبر(ص) به همراه لشکریان خود برای مقابله با قبیلهٔ هوازن که با همکاری قبایل دیگر از جمله ثقیف، علیه اسلام تدارک نبرد دیده بودند، راهی وادی حنین شد. مسلمانان با مدد الهی در این نبرد پیروز شدند و بیشترین غنیمت را از این جنگ به دست آوردند (ابن هشام، ۱۳۴۸: ۲۹۳/۲-۲۹۱). پیامبر در تقسیم غنائم، به اشراف و بزرگانی که تازه مسلمان شده بودند و مشرکانی که به حضرت کمک کرده بودند، بیش از دیگران عطا فرمود تا سبب جلب خاطر ایشان و قبیله و فامیلشان شود و بدین وسیله دل‌های ایشان را به دست آورد. از جمله این افراد می‌توان به ابوسفیان بن حرب، معاویه بن ابوسفیان، حکیم بن حزام، حارث بن حارث بن کلدۀ، حارث بن هشام، سهیل بن عمرو، حویطب بن عبدالعزی، علاء بن جاریه، عیینة بن حصن، اقرع بن حابس، مالک بن عوف، و صفوان بن امیه اشاره کرد که به هر کدامشان صد شتر، و به مخرمه بن نوفل، عمیر بن وهب جمحی، هشام بن عمرو، سعید بن یربوع، عدی بن قیس، و عباس بن مرداس کمتر از صد شتر داد؛ لذا این افراد به مؤلفهٔ قلوبهم یعنی دل‌به‌دست‌آوردگان معروف شدند (ابن هشام، ۱۳۴۸: ۲ / ۳۱۵-۳۱۴). این اقدام‌ها باعث تقویت جبههٔ مسلمانان و پیروزی در این جنگ شد (کلینی، ۱۴۰۷ق: ۱/۵۴۰).

بخشش‌های حضرت رسول(ص) به اشراف قریش، برای جلب دل‌های آن‌ها به اسلام، باعث حرف‌وحدیث‌هایی میان انصار شد. آن‌ها وقتی دیدند پیامبر(ص) از غنائم به مردم قریش پرداخت کرد اعتراض کردند. حضرت پس از آگاهی از ناراحتی انصار آنان را دعوت و برایشان سخنرانی کرد و فرمود: «ای گروه انصار! به سبب اندک چیزی از دنیا آزرده‌دل شده‌اید که قلوب افرادی را با آن الفت دادم تا مسلمان شوند و شما را به اسلامتان سپرده‌ام؟ مگر راضی نیستید که مردم، گوسفند و شتر ببرند و شما پیغمبر را پیش خود ببرید؟ به خدایی که جان محمد به فرمان اوست، اگر هجرت نبود، من یکی از انصار بودم...». انصار که از سخنان خویش پشیمان شده بودند، گفتند: «ای رسول خدا(ص) ما بسیار خوشنودیم که شما همراه ما و بهرهٔ ما باشید». پیامبر(ص) فرمود: «خدایا! انصار و فرزندان انصار و فرزندان فرزندان ایشان را رحمت فرمای» (طبری، ۱۳۷۵: ۳/۱۲۱۷).

در دوران امام علی(ع) نیز این قاعده به کار گرفته می‌شد و ایشان با استفاده از این قاعده توانست برخی از مخالفان و افراد بانفوذ را به سمت خود جلب کرده و از توانمندی‌های آن‌ها در جهت تقویت حکومت اسلامی بهره‌برداری کند (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۷۷/۱۲-۱۷۵). یکی از موارد دیگر استفاده از این قاعده در زمان امام حسن(ع) بود. امام حسن و امام حسین(ع) با استفاده از این قاعده توانستند برخی سران قبایل و افراد بانفوذ را به سمت خود جلب کند و از توانمندی‌های آن‌ها در جهت تثبیت حکومت اسلامی و ایجاد همبستگی بهره ببرند (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۷۷/۱۲).

۲. تحلیل ظرفیت‌های قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم در دیپلماسی فرهنگی

۲-۱. ظرفیت‌های فقهی و حقوقی

در زمینه مسائل حقوقی، قاعده مؤلفه قلوبهم می‌تواند ابزار مؤثری برای حل و فصل اختلاف‌ها باشد. با استفاده از این قاعد، می‌توان به طرف‌های مختلف در یک نزاع کمک کرد تا از طریق گفت‌وگو و مصالحه به توافق برسند و از ایجاد اختلاف‌های بیشتر جلوگیری کنند (محقق سبزواری، ۱۳۹۷ق: ۲/۴۵۵).

یکی از ابعاد مهم قاعده مؤلفه قلوبهم در مسائل حقوقی، تأثیر آن بر تحکیم مبانی حقوق بشر است. این قاعده با تأکید بر عدالت، انصاف و رحمت می‌تواند به تقویت مبانی حقوق بشر و ایجاد شرایط بهتر برای تحقق حقوق و آزادی‌های افراد کمک کند. با استفاده از این قاعده می‌توان به حمایت از حقوق گروه‌های آسیب‌پذیر و تقویت عدالت اجتماعی پرداخت (علامه حلی، ۱۴۱۹ق: ۲/۳۸۸-۳۸۷).

یکی دیگر از کاربردهای عملی قاعده مؤلفه قلوبهم در دیپلماسی فرهنگی جلب همکاری و حمایت از تازه‌مسلمانان و افرادی است که به تازگی به اسلام گرویده‌اند. با استفاده از این قاعده می‌توان به این افراد کمک کرد تا ایمان خود را تقویت کنند و در جامعه اسلامی جایگاه مناسبی پیدا کنند. این اقدام‌ها به تقویت پیوندهای اجتماعی و فرهنگی بین مسلمانان و غیرمسلمانان کمک می‌کند (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۷۷/۱۲).

قاعده مؤلفه قلوبهم می‌تواند نقش مؤثری در تسهیل فرایندهای حقوقی و فقهی داشته باشد و به‌طور خاص، تأثیر این قاعده بر تقویت عدالت اجتماعی و حمایت از گروه‌های آسیب‌پذیر، قابل توجه است. علامه حلی بر اهمیت اجرای این قاعده در کاهش شکاف‌های اجتماعی و ایجاد انسجام تأکید دارد (علامه حلی، ۱۴۱۹ق: ۳۸۸/۲). همچنین بر مبنای بیانات محقق سبزواری، استفاده از این قاعده ابزاری عملی برای پیشگیری از تنش‌ها و درگیری‌ها میان گروه‌های مختلف جامعه است (محقق سبزواری، ۱۲۴۷ق: ۴۵۵/۲).

در نهایت، قاعده مؤلفه قلوبهم می‌تواند یکی از ابزارهای مؤثر در حل و فصل اختلاف‌ها و ایجاد عدالت اجتماعی در جوامع مختلف مورد استفاده باشد. با استفاده از این قاعده می‌توان به تقویت مبانی حقوق بشر و تحقق حقوق و آزادی‌های افراد کمک کرد و از ایجاد تبعیض‌ها و نابرابری‌ها جلوگیری کرد. این قاعده یکی از اصول اساسی فقه اسلامی است که می‌تواند به تقویت پیوندهای اجتماعی و فرهنگی و ایجاد تعاملات مثبت بین جوامع مختلف کمک کند (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۷۷/۱۲-۱۷۵).

۲-۲. ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی

یکی از نقش‌های مهم قاعده مؤلفه قلوبهم در ترویج فرهنگ اسلامی، ایجاد پیوندهای اجتماعی و فرهنگی قوی بین مسلمانان و تازه‌مسلمانان است. با استفاده از این قاعده می‌توان به تازه‌مسلمانان کمک کرد با اصول و ارزش‌های اسلامی آشنا شوند و در جامعه اسلامی جایگاه مناسبی پیدا کنند. این اقدام‌ها به تثبیت ایمان و تقویت پیوندهای اجتماعی کمک می‌کند (محقق سبزواری، ۱۲۴۷ق: ۴۵۵/۲). نظرات فقها درباره نقش «المؤلفه قلوبهم» در جهاد و دفاع نشان می‌دهد که چگونه این قاعده می‌تواند در زمینه‌های مدرن مانند سیاست‌های فرهنگی و دیپلماسی کاربرد داشته باشد (سبحانی، ۱۴۲۴ق: ۱۱۴/۲-۱۰۹).

ترویج فرهنگ اسلامی از جنبه‌های کلیدی استفاده از قاعده مؤلفه قلوبهم است. با توجه به نظرات محقق سبزواری، این قاعده می‌تواند در تقویت پیوندهای اجتماعی بین تازه‌مسلمانان و

سایر اعضای جامعه اسلامی نقش بسزایی ایفا کند (محقق سبزواری، ۱۳۴۷ق: ۲/۴۵۵). علاوه بر این، از بیانات سبزواری این‌گونه برداشت می‌شود که از این ظرفیت‌ها می‌توان در سیاست‌های مدرن دیپلماسی فرهنگی بهره گرفت تا ارتباط بین ملت‌ها تقویت شود (محقق سبزواری، ۱۳۴۷ق: ۲/۱۰۹).

به‌منظور تقویت ظرفیت‌های فرهنگی قاعده تألیف قلوب، پیشنهاد می‌شود سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی متناسب با این قاعده فقهی و با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین ارتباطی، شبکه‌های اجتماعی و تولید محتوای دیجیتال، تصویر مثبتی از فرهنگ ایرانی - اسلامی ارائه دهد. این اقدام می‌تواند به مقابله با تبلیغات منفی و ترویج ارزش‌های فرهنگی ایران کمک کند (صالحی امیری؛ محمدی، ۱۳۸۹: ۷۰). همچنین ارائه بورسیه تحصیلی به دانشجویان مستعد و نیازمند، هم به رشد فردی آنان کمک می‌کند و هم سبب جذب آنان به جامعه‌ای اخلاق‌محور می‌شود.

۲-۳. ظرفیت‌های سیاسی و دیپلماتیک

قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم نه‌تنها در زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی، بلکه در حوزه سیاست‌های خارجی اسلامی نیز تأثیر بسزایی دارد. این قاعده ابزار مؤثری برای جلب همکاری و تثبیت روابط بین‌المللی است که می‌تواند به تقویت سیاست‌های خارجی اسلامی و ایجاد پیوندهای دیپلماتیک قوی‌تر کمک کند (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۲/۱۷۷).

یکی از تأثیرات مهم قاعده مؤلفه قلوبهم بر سیاست‌های خارجی اسلامی، جلب حمایت و همکاری دیگر کشورها و ملت‌ها از طریق استفاده از ابزارهای فرهنگی و اجتماعی است. با استفاده از این قاعده می‌توان به تقویت روابط بین‌المللی و ایجاد تعاملات مثبت بین کشورها پرداخت و از طریق جلب همکاری و حمایت، پیوندهای دیپلماتیک قوی‌تری ایجاد کرد (علامه حلی، ۱۴۱۹ق: ۲/۳۸۸-۳۸۷).

قاعده مؤلفه قلوبهم، همان‌طور که بحرانی اشاره می‌کند، ابزاری استراتژیک برای جلب حمایت کشورهای دیگر و تقویت تعاملات بین‌المللی است (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۲/۱۷۷). این

رویکرد می‌تواند به تقویت سیاست خارجی اسلامی و ایجاد رابطه‌ای مبتنی بر اعتماد و احترام متقابل میان ملت‌ها کمک کند. همچنین بیانات علامه حلی تأکید می‌کند استفاده از این قاعده در جلب همکاری بین‌المللی، به توسعه دیپلماسی فرهنگی و تعامل مثبت میان جوامع مختلف می‌انجامد (علامه حلی، ۱۴۱۹ق: ۳۸۷/۲).

در راستای استفاده بهینه از ظرفیت‌های فراوان قاعده تألیف قلوب، وزارت امور خارجه می‌تواند با ایجاد دفاتر فرهنگی در سفارتخانه‌ها و تقویت همکاری با نهادهای بین‌المللی، نقش مؤثرتری در ترویج دیپلماسی فرهنگی ایفا کند. این دفاتر می‌توانند ضمن بهره‌گیری از ظرفیت‌های این قاعده مانند پلی ارتباطی میان فرهنگ ایران و سایر کشورها عمل کنند و به تقویت روابط دیپلماتیک یاری رسانند.

۳. تحلیل کاربردهای عملی قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم در دیپلماسی فرهنگی

۳-۱. ترویج ارزش‌های مشترک انسانی

قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم نقش مهمی در ترویج صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز دارد. با استفاده از این قاعده، می‌توان به جلب همکاری و تثبیت ایمان افراد پرداخت و از طریق تعاملات مثبت، به ایجاد صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز کمک کرد. این قاعده یکی از ابزارهای مؤثر در ایجاد تفاهم و همکاری بین افراد و گروه‌های مختلف محسوب می‌شود (علامه حلی، ۱۴۱۹ق: ۳۸۸/۲-۳۸۷).

یکی از نقش‌های مهم قاعده مؤلفه قلوبهم در ترویج ارزش‌های مشترک انسانی، تقویت پیوندهای اجتماعی و فرهنگی بین مسلمانان و غیرمسلمانان است. با استفاده از این قاعده، می‌توان به تقویت تعاملات مثبت و همکاری‌های سازنده بین افراد و گروه‌های مختلف پرداخت و از ایجاد اختلاف‌ها و درگیری‌ها جلوگیری کرد (محقق سبزواری، ۱۴۲۷ق: ۴۵۴/۲). برای مثال پس از زلزله‌ها یا سیل‌ها، کمک‌رسانی به آسیب‌دیدگان از طریق ارائه مواد غذایی، پناهگاه موقت و حمایت مالی نمونه دیگر از این اصل است. این اقدامات، همدلی و انسجام در بین افراد و جوامع را افزایش می‌دهد. پروژه‌هایی مانند «صندوق‌های قرض‌الحسنه» که به افراد

نیازمند وام بدون بهره ارائه می‌دهند، نمونه‌ای از حمایت‌های مادی است که موجب تقویت روابط اجتماعی و ایجاد دلگرمی در جامعه می‌شود.

بر اساس قاعده تألیف قلوب و در راستای تقویت دیپلماسی فرهنگی در این حوزه، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی می‌تواند با برگزاری نمایشگاه‌های فرهنگی و هنری در کشورهای هدف، زمینه تعاملات فرهنگی و تقویت روابط بین‌المللی را فراهم کند. همچنین ایجاد برنامه‌های آموزشی مشترک با کشورهای دیگر می‌تواند به تبادل فرهنگی و ارتقای دیپلماسی فرهنگی یاری دهد (صالحی امیری؛ محمدی، ۱۳۸۹: ۷۱).

۲-۳. تقویت هویت ملی و دینی

قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم نقش بسیار مهمی در تقویت هویت ملی و دینی مسلمانان دارد. با استفاده از این قاعده، می‌توان به حفاظت از هویت اسلامی در تعاملات بین‌المللی پرداخت و از طریق تعاملات مثبت، هویت دینی را تقویت کرد. این قاعده یکی از ابزارهای مؤثر برای حفظ و تقویت هویت ملی و دینی در جوامع اسلامی به شمار می‌آید (محقق سبزواری، ۱۳۴۷ق: ۴۵۴/۲).

یکی از کاربردهای مهم قاعده مؤلفه قلوبهم در معرفی فرهنگ و تمدن اسلامی به دیگر جوامع، استفاده از آن در روابط بین‌المللی است. با استفاده از این قاعده، می‌توان به معرفی ارزش‌ها و اصول اسلامی به دیگر جوامع پرداخت و از طریق تعاملات مثبت، فرهنگ و تمدن اسلامی - ایرانی را به دیگران شناساند (علامه حلی، ۱۴۱۹ق: ۳۸۸/۲-۳۸۷).

تحلیل نقش قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم در تقویت دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران نشان‌دهنده ظرفیت بالای این قاعده در ایجاد پیوندهای اجتماعی و فرهنگی ملی و دینی است. همان‌گونه که مغنیه اشاره می‌کند، مؤلفه قلوبهم از طریق جلب محبت و همکاری گروه‌های مختلف به تقویت ایمان و انسجام اجتماعی کمک می‌کند (مغنیه، ۱۴۲۱-ب، ق: ۷۸). این قاعده وقتی در تعاملات فرهنگی با سایر کشورها به کار گرفته شود می‌تواند به توسعه ارزش‌های

مشترک انسانی و تعاملات مسالمت‌آمیز بین ملت‌ها منجر شود (سبحانی، ۱۴۲۴ق: ۱۱۵). همان‌طور که نظریه‌پردازانی چون «نای» بر اهمیت دیپلماسی نرم تأکید دارند، قاعده مؤلفه قلبیهم می‌تواند ابزار قدرتمندی برای جلب حمایت فرهنگی و کاهش تنش‌های بین‌المللی باشد (Nye, 2004: 7). این قاعده در زمینه تعامل با ملت‌های دیگر، با ارائه چهره‌ای رحمانی و ارزش‌محور از اسلام، به بهبود برند ملی و تقویت دیپلماسی نرم ایران کمک شایانی می‌کند.

۴. چالش‌ها و راهکارها

قاعده فقهی مؤلفه قلبیهم، به‌رغم ظرفیت‌های گسترده‌ای که دارد، با چالش‌های فقهی و حقوقی مختلفی مواجه است. یکی از چالش‌های اصلی در اجرای این قاعده، تفسیرهای مختلف و متنوع از آن است که می‌تواند منجر به اختلاف‌نظرهای فقهی بین علما شود. این اختلاف‌نظرها می‌تواند در کاربرد عملی قاعده تأثیرگذار باشد و اجرای آن را پیچیده کند (بحرانی، ۱۴۰۵ق: ۱۷۷/۱۲).

اختلاف‌نظرها بین مذاهب اسلامی در مورد بقای حکم مؤلفه قلبیهم یکی از چالش‌های اصلی در اجرای این قاعده است. برخی از علما معتقدند این حکم با گذشت زمان منسوخ شده است؛ درحالی‌که دیگران بر بقای این حکم و ضرورت اجرای آن تأکید دارند. این تضادها می‌تواند اجرای قاعده را پیچیده کند (مغنیه، ۱۴۲۱-ب، ق: ۱۸۰/۱). رفع این تضادها نیازمند اجماع بین فقها و تدوین قوانین شفاف است. با برگزاری نشست‌های علمی می‌توان به تفسیرهای مشترک دست یافت و اجرایی شدن این قاعده را تسهیل کرد.

از دیگر چالش‌های فقهی و حقوقی، تضادها و تناقض‌های احتمالی در اجرای قاعده مؤلفه قلبیهم است. برای مثال ممکن است در برخی موارد اجرای این قاعده با اصول دیگر فقهی همچون تولی و تبری تضاد داشته باشد. این تضادها می‌تواند اجرای قاعده را دشوار و پیچیده کند و نیاز به تبیین و رفع آن‌ها از سوی علما دارد.

برای تقویت اجرای قاعده مؤلفه قلبیهم و رفع چالش‌های فقهی و حقوقی می‌توان از راهکارهای فقهی و حقوقی مختلف استفاده کرد. یکی از این راهکارها، ایجاد اجماع و توافق

بین علما در تفسیر و کاربرد قاعده است. با برگزاری نشست‌ها و جلسه‌های علمی می‌توان به توافق در مورد تفسیر و کاربرد قاعده رسید و اجرای آن را آسان‌تر کرد.

یکی از چالش‌های اساسی در دیپلماسی فرهنگی ایران، بی‌اعتمادی تاریخی میان ایران و کشورهای همسایه است. این بی‌اعتمادی که پس از انقلاب اسلامی تشدید شده است، مانعی جدی در تعاملات فرهنگی و سیاسی محسوب می‌شود. برای رفع این چالش، قاعده فقهی تألیف قلوب می‌تواند راهکارهای مؤثری ارائه دهد؛ از جمله این راهکارها برنامه‌های فرهنگی مشترک و تقویت گفت‌وگوهای بین‌فرهنگی است (اسدی، ۱۳۹۵: ۱۰).

ایدئولوژیک شدن فرهنگ ایران پس از انقلاب اسلامی و نگرانی کشورهای همسایه از صدور انقلاب باعث شده است فرهنگ ایرانی تهدیدی سیاسی - امنیتی تلقی شود. این موضوع نیازمند بازتعریف سیاست‌های فرهنگی ایران و تمرکز بر ارزش‌های مشترک انسانی و فرهنگی مستفاد از قاعده فقهی تألیف قلوب است تا از ایران‌هراسی جلوگیری شود.

راهکار دیگر برای تقویت اجرای قاعده مؤلفه قلوبهم، تدوین قوانین و مقررات مربوط به اجرای این قاعده است. با تدوین و ابلاغ قوانین مشخص و شفاف، می‌توان به اجرایی کردن این قاعده پرداخت و از ایجاد تضادها و تناقض‌های احتمالی جلوگیری کرد. این قوانین می‌توانند همچون راهنمایی برای قضات و مسئولان قضایی در اجرای قاعده مؤلفه قلوبهم عمل کنند.

بهربرداری از ظرفیت‌های قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم نیازمند ایجاد نهادها و سازمان‌های تخصصی برای اجرای این قاعده است. این نهادها می‌توانند با همکاری علما و کارشناسان فقهی به اجرایی کردن قاعده مؤلفه قلوبهم بپردازند و از ظرفیت‌های آن در زمینه‌های مختلف استفاده کنند.

تأسیس نهادهای آموزشی و پژوهشی نیز می‌تواند به تقویت اجرای قاعده مؤلفه قلوبهم کمک کند. با برگزاری دوره‌های آموزشی و پژوهشی می‌توان به آموزش و تربیت نیروهای متخصص در زمینه اجرای این قاعده پرداخت و از طریق پژوهش‌های علمی به بهبود و تقویت اجرای آن کمک کرد.

ایجاد همکاری‌های بین‌المللی نیز می‌تواند به تقویت اجرای قاعده مؤلفه قلوبهم کمک کند. با ایجاد شبکه‌های همکاری بین‌المللی و تبادل تجربه‌ها و دانش می‌توان به بهبود و تقویت اجرای این قاعده پرداخت و از ظرفیت‌های آن در روابط بین‌المللی بهره‌برداری کرد. یکی دیگر از راهکارهای فقهی و حقوقی برای تقویت اجرای قاعده مؤلفه قلوبهم ایجاد سیستم‌های نظارت و ارزیابی است. با ایجاد سیستم‌های نظارت و ارزیابی می‌توان به پایش و کنترل اجرای قاعده پرداخت و از اجرای صحیح و مؤثر آن اطمینان حاصل کرد. این سیستم‌ها می‌توانند همچون ابزارهایی برای بهبود و تقویت اجرای قاعده عمل کنند. ترویج فرهنگ همکاری و تعامل نیز می‌تواند به تقویت اجرای قاعده مؤلفه قلوبهم کمک کند. با ترویج فرهنگ همکاری و تعامل بین افراد و گروه‌های مختلف می‌توان به ایجاد تعاملات مثبت و سازنده پرداخت و از ظرفیت‌های قاعده مؤلفه قلوبهم در ایجاد پیوندهای اجتماعی و فرهنگی بهره‌برداری کرد.

نتیجه‌گیری

در این تحقیق، به بررسی قاعده فقهی «تألیف قلوب» و ظرفیت‌های آن در دیپلماسی فرهنگی پرداخته شد و پس از مفهوم‌شناسی قاعده، پیشینه تاریخی و ظرفیت‌های فقهی، حقوقی، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و دیپلماتیک این قاعده مورد تحلیل قرار گرفت. همچنین نقش این قاعده در ترویج ارزش‌های مشترک انسانی، تقویت هویت ملی و دینی و راهکارهای فقهی و حقوقی تقویت اجرای آن نیز بررسی شد.

نتایج تحقیق نشان می‌دهد قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم دارای ظرفیت‌های بسیاری در زمینه‌های مختلف است. این قاعده می‌تواند یکی از ابزارهای مؤثر در تقویت روابط بین‌المللی و تعاملات مثبت بین جوامع مختلف باشد. همچنین این قاعده نقش مهمی در ترویج ارزش‌های مشترک انسانی، تقویت هویت ملی و دینی و ایجاد صلح و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز دارد. با استفاده از این قاعده می‌توان به کاهش اختلاف‌های فرهنگی و اجتماعی و افزایش تعاملات مثبت پرداخت.

برای بهره‌برداری بهینه از ظرفیت‌های قاعده فقهی مؤلفه قلوبهم، پژوهش‌های آینده می‌توانند به بررسی راهکارهای عملی و اجرایی در تقویت اجرای این قاعده بپردازند. همچنین، تحلیل‌های عمیق‌تری در زمینه تأثیرات اجتماعی، فرهنگی و دیپلماتیک این قاعده و نحوه استفاده از آن در روابط بین‌المللی مورد نیاز است. پژوهش‌های آینده می‌توانند به تبیین نقش این قاعده در تقویت همبستگی و وحدت اسلامی و ایجاد پیوندهای اجتماعی و فرهنگی بین جوامع مختلف نیز بپردازند.

به‌طور کلی، پژوهش‌های آینده می‌توانند به بررسی چالش‌ها و تضادهای احتمالی در اجرای قاعده مؤلفه قلوبهم و ارائه راهکارهای مناسب برای رفع آن‌ها بپردازند. با انجام این پژوهش‌ها، می‌توان به بهبود و تقویت اجرای این قاعده پرداخت و از ظرفیت‌های آن در زمینه‌های مختلف بهره‌برداری کرد.

فهرست منابع

قرآن کریم

- ابن منظور، محمد بن مكرم (۱۴۱۴ ق). *لسان العرب*، بيروت: دار الفکر.
- ابن هشام، عبدالملك (۱۳۴۸). *زندگانی محمد (ص) پیامبر اسلام*، ترجمه: سید هاشم رضوی محلاتی، تهران: کتاب‌فروشی اسلامیة.
- اژدری، لیلا؛ فرهنگی، علی‌اکبر؛ صالحی امیری، سید رضا؛ سلطانی‌فر، محمد (۱۳۹۶). «مدل دیپلماسی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، سال هجدهم، شماره ۳۸، تابستان ۱۳۹۶، صص ۱۰۲-۶۷.
- اسدی، علی‌اکبر (۱۳۹۵). «سیاست خارجی تهاجمی و سیاست داخلی عربستان»، *فصلنامه روابط خارجی*، ۸ (۱)، فرودین، صص ۱۶-۹.
- بحرانی، یوسف بن احمد بن ابراهیم (۱۴۰۵ ق). *الحقائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة*، قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- خانی، علیرضا (۱۳۸۴). «دیپلماسی فرهنگی و جایگاه آن در سیاست خارجی کشورها»، *فصلنامه دانش سیاسی*، ۶ (۲)، پاییز و زمستان، صص ۱۴۸-۱۳۵.
- دهقانی فیروزآبادی، سید جلال؛ رادفر، فیروزه (۱۳۸۹). *الگوهای صدور انقلاب در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- سبحانی، جعفر (۱۴۲۴ ق). *الزکاة فی الشریعة اسلامیة الغراء*، قم: مؤسسه امام صادق (ع).
- صالحی امیری، سید رضا، محمدی، سعید (۱۳۸۹). *دیپلماسی فرهنگی*، تهران: ققنوس.
- طبری، محمد بن جریر (۱۳۷۵). *تاریخ طبری*. ترجمه: ابوالقاسم پاینده، تهران: اساطیر.
- علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۲ ق). *منتهی المطلب فی تحقیق المذهب*، مشهد: مجمع البحوث اسلامیة.
- علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۹ ق). *نهایة الأحکام فی معرفته الأحکام*، قم: آل‌البيت.
- قمی روحانی، سید صادق حسینی (۱۴۱۲ ق). *فقه الصادق علیه السلام*، قم: دار‌الکتاب.
- قمی روحانی، سید محمدحسین (۱۴۱۸ ق). *المرتقی الی الفقه الارقی*، تهران: الجلیل للتحقیقات الثقافیه.
- کشاوری، محسن (۱۳۹۹). *واکاوی سیاست‌های کلی برنامه‌های توسعه؛ رهیافت ساختاری - محتوایی*،

تهران: امتداد دانش

- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ق). *الکافی*، تهران: دارالکتب اسلامیة.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق). *بحارالانوار*، بیروت: مؤسسه الوفاء.
- محقق سبزواری، محمدباقر بن محمد مؤمن (۱۲۴۷ق). *ذخیره المعاد فی شرح إرشاد*، قم: آل‌البيت.
- مغنیه، محمدجواد (۱۴۲۱- ب، ق). *الفقه علی المذاهب الخمسة*، بیروت: دار التیار الجديد.
- مغنیه، محمدجواد (۱۴۲۱- الف، ق). *فقه إمام الصادق*، قم: دار المفید.
- نوری، میرزا حسین (۱۴۰۸ق). *مستدرک الوسائل*، قم: آل‌البيت (علیه‌السلام).
- Cummings, M. C. (2003). *Cultural Diplomacy and the US Government: A Survey*. Washington DC: Center for Arts and Culture.
- Nye, J. S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.
- Papaioannou, E.; Portes, R. & Siourounis, G. (2006). "Optimal currency shares in international reserves: The impact of the euro and the prospects for the dollar", *Journal of the Japanese and International Economies*, Vol.20, Issue.4, December, pp. 508-547.